

О. В. НОРКІНА, доцент кафедри дошкільної освіти та професійного розвитку педагогів комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників», кандидат педагогічних наук

НОВІ ПРОФЕСІЙНІ РОЛІ ТА ФУНКЦІЇ СУЧАСНОГО ВЧИТЕЛЯ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ НУШ

У статті досліджується роль освітян у Новій українській школі (НУШ), наголошується на важливості відповідальності та професіоналізму. Ключові моменти включають розвиток освітнього середовища в Україні, важливість підготовки та розвитку вчителів, а також вплив ефективної педагогіки на результати навчання учнів. Актуальність даної теми полягає в реформах, що відбуваються в українській освіті, та потребі в кваліфікованих педагогах, які б орієнтувалися в цих змінах. Стаття побудована таким чином, щоб надати уявлення про виклики та можливості, з якими стикаються вчителі в НУШ, висвітлюючи основні якості та компетенції, необхідні для успіху в цій новій освітній парадигмі.

У процесі реформування освіти в Україні роль педагога значно змінилася. Концепція Нової української школи (НУШ) передбачає нові підходи до викладання та взаємодії між вчителем і учнем. Вчитель більше не є лише передавачем знань. Він виступає у кількох нових ролях – коуча, фасилітатора, тьютора та модератора, кожна з яких має свої специфічні завдання та вимоги до професіоналізму педагога. У цій статті розглянемо ключові нормативні документи, що регламентують роль педагога, а також проаналізуємо особливості та поради до кожної ролі.

Закон України «Про освіту» (2017 р.) визначає педагогічну свободу вчителя та акцентує увагу на необхідності розвитку в учнів критичного мислення, самостійності та інноваційного підходу. Педагог повинен не лише навчати, а й сприяти розвитку учня як особистості.

Дитиноцентричний підхід до навчання, що вимагає від учителя адаптувати навчальний процес під індивідуальні потреби учнів, передбачає Закон України «Про загальну середню освіту» (2020 р.). Особлива увага приділяється індивідуальним освітнім траєкторіям та тьюторській підтримці.

Державний стандарт базової середньої освіти (2020 р.) визначає компетентнісний підхід до навчання, що змінює роль учителя з викладача на наставника, організатора та фасилітатора освітнього процесу. А також описує роль учителя у розвитку ключових компетентностей учнів, таких як критичне мислення, співпраця та соціальна відповідальність.

У концепції НУШ підкреслено: «Нова школа потребує нового вчителя, який зможе стати агентом змін.» «У зв'язку з цим варто говорити про нову роль учителя – не як єдиного наставника та джерело знань, а як коуча, фасилітатора, тьютора, модератора в індивідуальній освітній траєкторії дитини» [3, с. 16]. Узагальнюючи наукові дослідження та педагогічний досвід, визначимо сутність кожної із зазначених ролей педагога.

Першою розкриємо *роль учителя як фасилітатора*. У перекладі з англійської (facilitate) цей термін означає «сприяти, допомагати, полегшувати». Фасилітатор – це педагог, який створює умови для ефективної роботи групи або класу. Він не нав'язує свою думку, а спрямовує учнів до самостійного пошуку рішень.

Фасилітатор не зацікавлений у підсумках обговорення конкретних питань, не представляє інтереси жодної з груп-учасників чи персоналій і не бере прямої участі в обговоренні, але несе відповідальність за якісне виконання завдань і є радше супровідником навчальної групи у їхньому особистому розвитку. Завдання учителя-фасилітатора полягає в організації спілкування всіх учасників обговорення з нейтральної сторони, налагодження ефективного обміну думками таким чином, щоб зіткнення думок перейшло в конструктивне русло, розбіжності були успішно подолані і прийнятне рішення було вироблено [2, с.119].

Ролі учителя-фасилітатора та просто вчителя іноді можуть переплітатися, оскільки обидві працюють над створенням сприятливого, за потреби інклюзивного, середовища для навчання, яке задовольняє різноманітні потреби учнів. Учитель і фасилітатор мають спільну мету – сприяти навчанню та особистісному зростанню кожного учня. Хоча ці ролі можуть мати певну схожість, але їхні основні обов'язки відрізняються в певних аспектах. Учитель є фахівцем з предметів, які викладає, його функція – передавати знання та навички учням. Учитель відповідає за

розробку та проведення уроків, оцінку успішності учнів і надання зворотного зв'язку щодо їх прогресу. *Головне завдання учителя-фасилітатора* – спрямовувати та підтримувати навчальний процес, створюючи середовище, сприятливе для навчання. Фасилітатор зосереджений на тому, щоб допомогти учням розвинути навички критичного мислення, здатності вирішувати проблеми та ефективно спілкуватись. Фасилітатори заохочують активну участь і співпрацю між учнями, стимулюють та направляють їх до самостійного пошуку інформації, керують освітнім процесом. Організуючи спілкування всіх учасників обговорення, учитель-фасилітатор завжди притримується нейтральної сторони і налагоджує обмін думками. Підсумовуючи зазначене, розуміємо, що ефективне поєднання ролі учителя з фасилітатором гарантує всебічний розвиток учнів та підвищує якість освітніх послуг.

Педагог-фасилітатор має володіти певними вміннями:

- уважно слухати, спостерігати і запам'ятовувати як хід подій, так і стиль поведінки учнів;
- налагоджувати просту і плідну комунікацію між членами навчальної групи;
- аналізувати і корегувати дії учнів;
- діагностувати і заохочувати ефективну (корегувати неефективну) поведінку;
- сприяти створенню моделі ефективної поведінки;
- забезпечувати зворотній зв'язок між учасниками навчального процесу, не використовуючи при цьому «наступальних» і «оборонних» форм спілкування;
- знаходити та активізувати конструктивні моделі поведінки при взаємодії у групі;
- активізувати подібні моделі у міжгруповій роботі;
- викликати довіру учнів, бути терплячим;
- бути справедливим, обирати нейтральну позицію при оцінюванні роботи

[1].

Рекомендуємо педагогу, який виконує роль фасилітатора, використовувати проєктні форми роботи для того, щоб учні спільно вирішували завдання; створювати безпечне середовище для вираження думок, де кожен учень може вільно ділитися ідеями; організовувати дискусії та мозкові штурми, стимулюючи критичне мислення та співпрацю; розвивати соціальні навички через роботу в групах.

Розглянемо *роль вчителя як тьютора* (від англ. tutor) – особи, що веде індивідуальні або групові заняття із учнями, репетитора і наставника. У вчителя-тьютора інші цілі, стиль та привід для спілкування з учнями. На відміну від звичайного вчителя, який безпосередньо управляє освітнім процесом, тьютор підтримує навчання і супроводжує самоосвіту учнів. У кінцевому результаті учитель відповідає за передавання певної суми знань, а тьютор лише бере участь у пошуку знань, постійно формуючи індивідуальну відповідальність за отримані знання. Основним інструментом досягнення результату учителя є використання методик викладання, у той час як тьютор опирається на постійну рефлексію досвіду самоосвіти. Тьюторство здебільшого базується на ідеї сумлінності учня, що прагне знань, і тьютор підтримує та не дає згаснути цьому вогнику, підштовхуючи учня до нових вершин. Сучасна освіта, що поєднує очне і дистанційне навчання, надає можливість використовувати весь потенціал тьюторства [5, с.52].

Окреслимо *особливості роботи учителя-тьютора*. Тьютор – це наставник, який супроводжує учнів у процесі реалізації індивідуальної освітньої траєкторії, допомагаючи обрати та досягти навчальних цілей.

Зазвичай тьютор працює індивідуально або в невеликих групах з учнями, щоб допомогти їм у навчальному процесі в урочний та позаурочний час для досягненні академічних цілей. Тьютори можуть більш ефективно налаштуватися на особистість дитини, адаптувати педагогічні методики навчання та матеріали під індивідуальні потреби та рівень кожного учня для розвитку конкретних навичок.

Тьютори виконують ряд різних завдань, щоб допомогти учням досягати успіхів у навчанні. Серед них такі:

- Пояснюють складний матеріал більш доступним і зрозумілим способом.

- Підтримують при виконанні домашніх завдань і допомагають розібратися в темах, які учні не розуміють повністю.
- Готують учнів до іспитів, надаючи додаткові матеріали, проводячи практичні уроки та тестування знань.
- Розвивають в учнів корисні навички, необхідні для успішного навчання, такі як читання, письмо, говоріння тощо.
- Мотивують учнів до навчання і допомагають їм розвинути впевненість у своїх здібностях.

Навчання з учителем-тьютором має цілий ряд переваг для учнів і вплив на успішне їх навчання. Це індивідуальна увага до кожного учня і адаптація педагогічних методик під його потреби; більш глибоке розуміння навчального матеріалу; підвищення в учнів мотивації, впевненості і загальних результатів навчання; розвиток навичок самоосвіти.

Зазначимо, що не кожен сучасний учитель стає тьютором, а тільки той, хто має бажання, прагнення, готовий до розвитку. Науковець К. Осадча у своєму дослідженні визначає п'ять відправних пунктів, які дозволяють зрозуміти готовність та бажання педагога ставати тьютором [4].

1. *Створення партнерських взаємовідносин*, які спираються на довготривалу, стабільну співпраці двох сторін (учителя-тьютора та учня). У цих відносинах тьютор щиро прагне досягнення успіхів учня та постійно допомагає йому в цьому. Діяльність учителя-тьютора схожа на «пошуки найкращого в людині», яка ґрунтується на створенні таких умов, коли підопічний відкриває у собі щось більше, незвичайні можливості. У зв'язку з цим тьютор зосереджує увагу на прагненнях, схильностях підопічного, вказує йому нові перспективи, допомагає визначити цілі та підтримує в їх досягненні. Така підтримка дозволяє учневі визначати у майбутньому ще більш вагомі цілі, а тьютор у разі їх недосягнення не звинувачує в помилках, а допомагає зрозуміти, як їх можна виправити та нагадує про прагнення, бажання.

2. *Створення ситуації успіху*, що пов'язано з визначенням конкретним навчальних цілей, і як в наслідок – здійсненні учнем самостійної діяльності. Для

учня необхідною тут є допомога зі сторони вчителя-тьютора у визначенні мети та впевненості у власних силах.

3. *Відкриття тьютором самого себе.* Це готовність до зміни мислення і розвитку, критичне ставлення до власної діяльності, пошук нових можливостей вдосконалення педагогічного досвіду.

4. *Уміння вислухати та задавати уточнюючі питання,* що допомагає зрозуміти думки, позицію учня та спрямувати успішну діяльність через взаємодію.

5. *Прагнення педагога до постійного підвищення власної майстерності у виконанні ролі тьютора.*

Узагальнюючи зазначене, рекомендуємо вчителю, який виконує роль тьютора допомагати учням зрозуміти свої бажання і потреби, визначати сильні і слабкі сторони, працювати над їх розвитком, навчати вирішувати проблемні ситуації, розвивати уміння самостійно мислити і приймати відповідальні рішення.

Ще одна важлива роль сучасного вчителя – *бути модератором у класі.* Ця роль передбачає підтримку впорядкованого та продуктивного навчального середовища, сприяння відкритому спілкуванню та забезпечення того, щоб усі учні мали можливість бути активними і долучались до роботи усього класу. Отож, модератор – це педагог, який організовує обговорення та слідкує за дотриманням правил комунікації, допомагає учням висловлювати свої думки та знаходити спільні рішення.

Як модератор, учитель виконує кілька важливих функцій. Перш за все, він повинен створити та підтримувати середовище, сприятливе для навчання. Це включає в себе встановлення чітких очікувань щодо поведінки учнів, послідовне і справедливе дотримання правил. Учитель-модератор може створити безпечний простір, де всім учням буде комфортно ставити запитання, ділитися ідеями та брати участь у змістовних дискусіях.

Крім того, вчитель-модератор повинен сприяти ефективній комунікації з учнями та між ними. Модератор має заохочувати до активного слухання та гарантувати, що всі голоси будуть почуті, незалежно від їх важливості чи

переконливості. Це включає сприяння шанобливому діалогу та запобігання будь-якій формі неповаги чи переслідування.

Окрім сприяння спілкуванню, вчитель-модератор також має вміти врегульовувати конфлікти та вирішувати будь-які проблеми, які можуть виникнути між учнями. Це вимагає поєднання емпатії, розуміння ситуації і педагогічного такту. Кваліфікований модератор може допомогти учням вирішити їхні суперечки мирно та ефективно, що сприяє створенню гармонійного навчального середовища.

Учитель як модератор також повинен бути готовим адаптуватися до різноманітних потреб своїх учнів. Йому потрібно вміти розпізнавати та вирішувати унікальні академічні, соціальні чи емоційні проблеми, з якими стикається кожна людина. Тоді вчитель може гарантувати, що всі учні отримують підтримку та ресурси, необхідні для досягнення навчальних успіхів.

Підсумовуючи зазначені вище особливості, рекомендуємо педагогам-модераторам навчати учнів дотримуватись правил конструктивної дискусії, підтримувати участь усіх учасників, уникаючи домінування окремих учнів; допомагати дітям помічати взаємозв'язки між ідеями та знаходити компромісні рішення.

Розглянемо ще одну *роль педагога – коуч* (від англ. coach –тренер), той що займається коучингом – тренерством. Коуч – це вчитель, який підтримує учнів у досягненні конкретних цілей та розвитку їх потенціалу. Коучинг орієнтований на індивідуальний прогрес кожного учня.

Учитель-коуч – це тренер, здатний зробити з людини чемпіона, тобто мова йде про виховання переможців. Коучинг дозволяє не тільки ефективно розв'язувати навчальні завдання учнів, але й сприяє створенню згуртованої команди. Коуч допомагає знайти відповіді на власні запитання підопічних, відпрацьовує до автоматизму різні життєві та професійні ситуації. Джерела коучингу лежать у спортивному тренерстві, позитивній, когнітивній й організаційній психології, в уявленні про усвідомлене життя й можливості постійного й цілеспрямованого розвитку людини [5, с.53].

Головна функція *педагога-коуча в освітньому процесі* – це сприяння цілісному розвитку учнів, що досягається завдяки таким перевагам цієї ролі:

- зосередженості на індивідуальних потребах кожної особистості та адаптації відповідних педагогічних методів, технологій навчання для зацікавлення і підвищення мотивації учнів;

- належної уваги на самостійному мисленні учнів, розвитку в них критичного мислення і навичок вирішення проблем. Коуч допомагає учню міркувати над проблемою на різних рівнях, заохочує аналізувати та оцінювати різні точки зору. Це розвиває в учнів незалежне мислення та навичку навчатися протягом усього життя.

- створенні безпечного та сприятливого освітнього середовища, що заохочує учнів бути допитливими, ділитися власними ідеями та думками.

- розвитку в учнів ключових життєвих навичок, таких як спілкування, співпраця та управління часом, які мають вагоме значення для успіху в житті.

Педагог-коуч має чітко формулювати навчальні цілі для учнів, що допомагає їм зрозуміти етапи власного прогресу. При цьому доречним буде використання питань, що стимулюють рефлексію: «Що ти міг би покращити?», «Що ти навчився з цього досвіду?». Належну увагу слід приділяти емоційній підтримці учнів, мотивуючи їх самостійно вирішувати проблеми. А також педагог-коуч може проводити регулярні індивідуальні консультації для корекції та розвитку освітньої траєкторії учнів.

Виконуючи роль коуча, педагог орієнтує свою діяльність на учня, розвиває критичне мислення та навички вирішення проблем, створюючи при цьому безпечне сприятливе освітнє середовище. Разом з цим відбувається розвиток важливих життєвих навичок, що сприяє різносторонньому розвитку особистості учня та вчителя, готовими до викликів сучасності.

Висновок. У Новій українській школі педагог виконує кілька важливих ролей одночасно: коуча, фасилітатора, тьютора та модератора. Кожна з цих ролей вимагає від учителя не лише професійних знань, але й високого рівня гнучкості, емпатії та відповідальності. Завдяки вмілому поєднанню цих ролей педагог може

створити ефективне освітнє середовище, яке сприяє всебічному розвитку учнів, їхній самостійності та творчості.

Професіоналізм учителя в НУШ полягає в тому, щоб не лише передавати знання, а й допомагати учням стати активними учасниками освітнього процесу. Використання коучингових та тьюторських підходів дозволяє адаптувати навчання під індивідуальні потреби учнів, тоді як фасилітація та модерація допомагають створювати умови для співпраці та дискусій. Тому розвиток професійних компетентностей педагога має ключове значення для успіху реформ НУШ та забезпечення якісної освіти в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вікторенко І., Горобець Л. Нові професійні ролі та функції сучасного вчителя в контексті Концепції Нової української школи. Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти. Вип.11. ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет». Слов'янськ, 2019, С.93-106. URL: <http://profped.ddpu.edu.ua/article/view/197377/197523>
2. Забавляєва Т. А., Пюрко В. Є. Організація навчально-виховного процесу на засадах педагогіки партнерства в умовах реалізації Концепції нової української школи / Особистісно-професійний розвиток вчителя в умовах реалізації Концепції Нової української школи: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (14–16 червня 2018 р., м. Мелітополь, Україна) /Ред.-упоряд. Дубяга С. М., Чорна В. В., Яковенко І. О. Мелітополь: ФОП Однорог Т.В., 2018. С.119-121. 289 с.
3. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. Міністерство освіти і науки України, 2016. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>.
4. Осадча К. Аналіз сутності поняття «тьюторська діяльність» у системі шкільної освіти. *Науковий вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського*. № 4 (55). 149 –153.
5. Цюпак І. М. Сутність дефініції «тьютор» у сучасному просторі дошкільної освіти / *Підготовка сучасного педагога дошкільної та початкової освіти в умовах розбудови Нової української школи*: збірник матеріалів Всеукраїнської з міжнародною участю науково-практичної конференції. Херсон: ТОВ «Борисфен-про», 2018. С.51-53. 393 с.